

A magyar nyelv szerepe a tudományban és az ismeretterjesztésben

Az agyunk sejtjeiben elraktározott információkat és annak a társadalom szintjén való felhasználását, alkalmazásának módjait (erkölcs, etika) nem lehet genetikailag átörökíteni. Az ember a nyelv segítségével fejezi ki gondolatait, azaz a nyelv az agy működésének terméke, a kommunikáció eszköze. Gondolataink az információáramlás eszközeivel szóban, írásban, képekben, nemzedékről nemzedékre átörökíthetők. A gondolkodó ember, a homo sapiens a nyelv, a szavak segítségével tudja gondolatait másokkal megosztani.

A tudós is a nyelv segítségével tudja társaival megosztani az általa felismert törvényszerűségeket, és a következő generációk számára hozzáférhetővé, azaz halhatatlanná tenni a Gutenberg-galaxisban vagy manapság – a világháló segítségével – a komputeres merevlemezein.

A népdal, a népmese is úgy élt tovább, hogy generációról generációra, anyáról leánygyermekre, apáról fiúra szállt, míg végül valaki lejegyezte, majd nyomtatásban megjelentette.

Az ember maga tehát mulandó, de a gondolatai viszont a nyelv segítségével halhatatlanok lehetnek.

A nyelv és annak belső logikája, amelyet egy azonos kultúrájú nép évezredek során alakít ki, jellemző a nemzetre, sőt annak minden egyes tagjára, befolyásolva gondolkodásukat. A magyar tudósokat is a magyar nyelv belső logikája segítette: nemzetközileg is nagyra értékelt sikereik egyik titka a magyar nyelv (pl. Nobel-díjasaink). A nyelv egyszerre van függő és meghatározó viszonyban a gondolkodásunkkal.

Nem véletlen, hogy a Magyar Tudományos Akadémiát 1825-ben Széchenyi István támogatásával „... a nemzet a magyar nyelv ápolására, a tudomány szolgálatára hozta létre”.

Az sem véletlen, hogy Bugát Pál orvosprofesszor és akadémikus társai 1841-ben, azaz 160 éve, azért is alapították a Királyi Magyar Természettudományi Társulatot, hogy a nyugati világ tudásanyagát, a tudományos ismereteket magyarul terjeszthessék. Ebben olyan társaik voltak, mint Jedlik Ányos, Szily Kálmán stb. Jedlik egy-egy természettudományi fogalom magyar kifejezésére a következőket javasolta, amelyek részben ma is használatosak: delezár, zárvas, dugattyú, eredő, összetevő, ferdény (trapéz), hanglebegés, -ütés, hátrány, hullámtalálkozás, huzal, kitérés (elongáció), kéjlég, lejtmerés, merőleges, nyomaték, osztógép, szorított, tolatyú, vetület, villamfeszítő, villámszedő, zöngé.

Toldy Ferenc, a Magyar Műnyelvi Bizottmány elnöke, a következő levelet írta Jedliknek: „... A magas közoktatási ministerium rendeletéből egy, a gymnasiumi tanítás körül az

illetőknek zsinórmértékül szolgáló magyar műnyelv kidolgozására bizottmány lévén rendelve, a Tekintetes Úr egyik tagjául neveztetett ki. Megkülönböztetett tisztelettel vagyok a Tekintetes Úrnak alázatos szolgája Toldy Ferenc mint A magyar műnyelvi bizottmány elnöke. Pest, aug. 11. 1854.” A Bizottmány tagja lett Jedlikén kívül Horváth Cirill, a pesti piarista gimnázium igazgatója, Szvorényi József, az egri cisztercita gimnázium tanára, Fogarasi János váltó-főtörvényszéki elnök, Győry Sándor okl. mérnök, Pólya József orvosprofesszor, végül Schirchhuber Móric, a pesti gimnáziumi piarista tanár.

A Bizottmány szerint a magyar műnyelv kialakítása egyre könnyebbé teszi a tudományok megértését és megértését: „A magyar nyelvet az idegen szók nem csak kellemetlenül zavarják, mint a melynek hangzásától lényegesen elütnek, de ... felette nehezen kezelhetők is, miután származékokat csak bajjal és darabosan képeznek. Nem vegyülvén a magyar előadással ... mindannyi foltok gyanánt ennek tiszta folyását elidomtanítják.” Ezek után természetes, hogy Jedlik, ez a zseniális fizikus, bencés tanár véleménye az volt, hogy „A szellem elteti a nyelvet, s együtt mind a kettő a nemzetet.”

1831-ben merész vállalkozásba fogott Bugát Pál: Schedellel együtt megindították az első magyar nyelvű szakfolyóiratot, az Orvosi Tárt. Bugát fő célja a magyar nyelvű orvosi-természettudományi irodalom megeremése volt. A XVIII. század végén ugyanis deák nyelven íródtak a tudományos és egyéb szakmai könyvek, a latin a kor lingua francája volt. Nem véletlen, hogy Bugát temetésén Toldy, az Akadémia főtárháza így jellemezte Bugátot: „Helyesen szólni Révai, szépen Kazinczy, műszabatosan Bugát tanította a nemzetet.” Bugát és nyelvújító társai egy egész sereg olyan szóval gazdagították a magyar nyelvet, amelyeket ma már sem a szakirodalom, sem a köznyelv nem nélkülözhet, s amelyek már közkinccsé váltak.

Ilyen szavak az ábra, az adag, az adoma, az agy, az alagút, az állam, az anyag, a bizomány, bizottság, a boncztan, a ború, a csalogány, a csavar, a derű, a dugasz, az élez, az ellenszenv, az elnök, az eredmény, az erély, az erény, a fogalom, a forradalom, a gép, a gyógy-, gyógyvíz, gyógyszer, gyógyszertár, a higany, a hírnök, a honvéd, a hordár, az ideg, a jellem, a jelleg, a jelvény, a jog és a jogász, a kedély, a képezde, a kísérlet, a kór, a kórház, a kórtan, a műtét és a műtő, az oldat, az óvoda, az ömlengés, a rajz, természetrajz, földrajz, a regény, a roham, a rokonszenv, a rovar, az állattan, nyelvtan, a tankönyv, a tanár, a tanonc, a titkár, az ügyész és az ügyvéd, az ülnök, az üzem, az üzlet, a vizsga, a zene, zongora és a zsong.

Szily Kálmán akadémikus, természettudós folytatta a nyelvújítást. Korszakos jelentőségű nyelvújításokat tartalmaz szótára. Két évtizeden keresztül szerkesztette az 1905-ben indult (s ma is létező) *Magyar Nyelv-et*, amely fontos szerepet játszott a magyar térhódításában.

Meg kell említeni, hogy Almási Balogh Pál orvos, akadémikus, aki egyébként Széchenyi háziorvosaként ismert, szintén nyelvújító volt, és akadémiai aranyérmert kapott a filozófia nyelvének magyarításáért.

Gombocz Endre – Szekfű Gyulát idézve – így ír a reformkori nyelvújításról: *„Az új század (tehát a XIX. sz.) második évtizedében eldőlt a nyelv körüli küzdelem ... a magyar nyelv megújítható, alkalmassá vált a legújabb nyugati gondolatok kifejezésére is, ezzel pedig bebizonyosodott, hogy a rendi alkotmány hagyományos nyelve, a latin, éppúgy használhatatlan a magyar nemzet számára, mint a férfinak a gyermekruha ...”*

Ezek a tények azt igazolják, hogy hatalmas küzdelem folyt a magyar nyelv térhódításáért. S hogy milyen eredménnyel? A parlamentben latinul beszéltek, az arisztokrácia németül, franciául társalgott, Pesten 1830-ban még a lakosságnak 2/3-a német anyanyelvű volt...

Az Európai Unió belül nem lesznek határok: a Közösség nem az államok, hanem a nemzetek Európája lesz. Ebben az évtizedben tehát egy nyelvben és kultúrájában sokszínű, Egyesült Európa jön létre. Mivel a kultúrnemzet az államnemtől függetlenül él, így az Európai Unió a kultúrnemzetek Egyesült Európája lesz.

A magyar nemzet politikailag egységes szálláshelyét a történelem felszabdalta. Ettől függetlenül a kisebbségi sorban élő magyarság a kultúrnemzet, azaz a magyar nemzet természetes része. Tehát amikor a határainkon kívül élő magyarok magyar identitásáról beszélünk, akkor világosan kell látnunk, hogy a kultúrnemzethez való tartozásuk biztosításának feltevéle, hogy a pedagógus, aki a felhalmozott tudásanyagot tovább adja, a pap, aki erkölcsösségre, a tudomány eredményeinek etikus felhasználására tanít és az orvos, aki a testi egészséget gondozza, magyar anyanyelvű legyen. Hasonlóan fontos, hogy szakmája magyar nyelvezetét is ismerje.

Az erdélyi Jakó Zsigmond és a szlovákiai Bauer Győző akadémikus társaink már néhány évvel ezelőtt szellemi kivérzésről beszéltek, amikor a Romániában és Szlovákiában élő magyarság problémáiról számoltak be. Azaz arról a problémáról, hogy az ott élő magyarság értelmiségének számaránya a többségi nemzethez viszonyítva lényegesen kisebb. Ezért kellenek iskolák, egyetemek, ahol magyarul tanulnak, hogy aztán magyarul taníthassanak. Ezért jelent majd hatalmas előrelépést a Sapientia, illetve az Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE), és ezért lenne fontos a komáromi Selye továbbképző intézmény magyar egyetemé fejlesztése.

A magyarul tanulás jelentőségét Kányádi Sándor fejezi ki szépen: *„Aki megért, S megértet / Az egy népet Megértet”*. Azaz egy népet, a magyar nemzetet csak úgy lehet életben tartani, ha van, aki tanul és tanít – magyarul.

Tehát az anyaországban olyan típusú politikának kell érvényesülnie, amely természetes szövetségesét látja a Kárpát-medence pedagógusaiban, értelmiségében, tudósaiiban, művészeiben; és nem kivándorlásukat, hanem ottani boldogulásukat segíti. Nekünk, az anyaországban élő értelmiségieknek, kötelességeink vannak, és a határainkon kívül élő magyar ajkúakat a magyar kultúrnemzet részének kell tekintenünk.

Segíteni kell azokat, akik akár itt, akár ott a kultúr-nemzet értékeinek megteremtésében és megőrzésében, a tudomány eredményeinek itteni és ottani honosításában, a tudomány továbbfejlesztésében, a nemzeti kultúra értékeinek megőrzésében, újraterejtésében, helyreállításában, megerősítésében, illetve az európai ideálok szolgálatában dolgoznak. Példaértékű és úttörő jellegű volt a Magyar Tudományos Akadémia azon lépése, hogy 1990-ben bevezette az akadémiai külső tagságot, ezzel egyenjogúsítva a határon kívül élő magyar tudósokat az államhatáron belül élőkkel.

Márai Sándor kései, hetvenes évekbeli naplójának gondolatai nagyon is érvényesek a XXI. században, amikor a politikai határok el fognak tűnni: *„Az ország, a nép még nem haza ... nincs más haza, csak az anyanyelv.”*

Természetesen manapság is van „műnyelvi válság”, s az informatikai forradalom természetéből adódóan sok nyelvi kultúrában megjelent ez a probléma. Tudomásul kell venni, hogy a tudomány nemzetközi, nem alkalmazkodhat államhatárokhhoz, politikai rendszerekhez. A II. világháború után a tudomány közös nyelve az angol lett. Így nem véletlen, hogy azt is felvetették: nem is szükséges a tudományos nyelvek bonyolult fogalmainak fordítása, nemzetivé tétele.

Ez alapvetően téves nézet. Az ismeretek terjesztése a XXI. század nagy kihívása, hiszen tudásalapú Európa épül, s egyenrangú társként az Európai Unióba csak szakmailag jól felkészült, a tudomány legújabb eredményeivel is felvértezett népként, nemzetként léphetünk be, ezért mindennél fontosabb, hogy a tudomány nyelvezete, a szaknyelv közérthető legyen. Csak így biztosíthatjuk, hogy kultúr-nemzetünk minden tagja hozzáférhessen a tudomány, a modern technika legújabb eredményeihez. A nyelv a nemzet kovásza, a nemzeti kultúra továbbéltetője. Ki kell alakítani vagy meg kell erősíteni azt a nemzeti tudatot, amely a nemzeti hovatartozást nem genetikailag és nem államhatárok, hanem a nyelv, a hagyomány, a kulturális örökség alapján határozná meg.

Forrás: *Magyar Tudomány*, 2002/2